

Nr 131

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa organisationsfrågor inom skolväsendet m. m.; given Stockholms slott den 1 april 1960.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas först en kortfattad redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola samt den pedagogiska försöksverksamheten vid vissa andra skolorformer.

I ett andra avsnitt upptages till behandling vissa problem rörande organisationen av gymnasierna i kommuner, där rekryteringsunderlaget till huvudsaklig eller väsentlig del utgöres av elever från försöksskolornas högstadier.

Behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet upptages som tredje spørsmål och förslag om vissa ändringar av nu gällande behörighetsbestämmelser framlägges.

Slutligen föreslås, att en staten tillhörig läroverksfastighet i Haparanda stad skall överlätas till staden.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 1 april 1960.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÅNG, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, NORDLANDER.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, vissa organisationsfrågor inom skolväsendet m. m. samt anför därvid följande.

I. Den allmänna försöksverksamheten

Skolöverstyrelsen har den 23 november 1959 till Kungl. Maj:t ingivit den av riksdagen år 1957 begärda *sammansfattande redogörelsen* för den alltsedan läsåret 1949/50 bedrivna försöksverksamheten med nioårig enhetskola. Denna redogörelse, som omfattar tiden till och med läsåret 1958/59, är utarbetad i samverkan med lärarhögskolans pedagogiska institution och har publicerats som nr 42 i överstyrelsens skriftserie. Redogörelsen har den 25 november 1959 överlämnats till 1957 års skolberedning för att tagas i övervägande vid beredningens fullgörande av sitt uppdrag.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut *dels* försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen 1950: 70, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för försöksverksamheten. I enlighet med detta åliggande har skolöverstyrelsen med skrivelser den 8 och den 19 februari 1960 avgivit redogörelser avseende försöksåret 1958/59 *dels* beträffande försök av olika slag inom de äldre skolformerna, *dels ock* beträffande försöksverksamheten med enhetsskola. Sistnämnda redogörelse utgör en komplettering till tioårsrapporten, enär erfarenheterna från sistnämnda försöksår endast delvis hunnit bli redovisade i denna. De båda nu nämnda redogörelserna kommer i sedvanlig ordning att publiceras i »Aktuellt från skolöverstyrelsen».

Sedan år 1951 har chefen för ecklesiastikdepartementet årligen i lämpligt sammanhang lämnat riksdagen en översikt rörande försöksverksamhetens

gång (prop. 1951: 136 s. 3; 1952: 149 s. 93; 1953: 126 s. 2; 1954: 137 s. 2; 1955: 120 s. 3; 1956: 80 s. 2; 1957: 106 s. 3; 1958: 109 s. 2; 1959: 62 s. 2).

Departementschefen. Den nyssnämnda tioårsrapporten, som överlämnats till 1957 års skolberedning, i vilken jag är ordförande, anser jag mig inte i detta sammanhang böra ta ställning till eller kommentera. Med hänsyn till beredningens pågående arbete och den bedömning, som därvid skall ske av försöksverksamheten, ämnar jag också vad beträffar läsåret 1958/59, som delvis omfattas av tioårsrapporten, här begränsa den traditionella översikten av försöksverksamheten till ett kortfattat referat och några kommentarer på speciella punkter.

Vad först beträffar försöksverksamhetens kvantitativa omfattning kan noteras, att antalet kommuner, som anslutit sig till försöksverksamheten med enhetsskola, ökat från 96 läsåret 1957/58 till 142 läsåret 1958/59. Antalet i verksamheten deltagande elever har därvid stigit från närmare 142 500 till drygt 194 000. Av sistnämnda antal var omkring 30 000 högstadiel elever. Enligt hittills tillgängliga uppgifter för innevarande läsår pågår försöksverksamhet i 217 kommuner med sammanlagt cirka 266 000 elever.

Alltsedan igångsättandet av försöksverksamhet med enhetsskola har lärarfrågan varit ett mycket angeläget och centralt problem. Lärarsituationen, främst beträffande högstadiet, är ännu långt ifrån tillfredsställande. Inte fullt hälften (46 procent) av lärarna i läroämnena på detta stadium besitter formell kompetens. Överstyrelsen konstaterar dock för läsåret 1958/59 en viss ökning av antalet filosofie magistrar med lärarutbildning och folkskollärare med vidareutbildning. Som jag i propositionen 1959: 62 uttalade kommer också där angivna vidareutbildningskurser att avsevärt öka tillgången på för högstadieundervisning behöriga lärare i läroämnena från och med innevarande läsår. Det är dock oundgängligen nödvändigt att lärarfrågan, särskilt då högstadiets, förblir föremål för största uppmärksamhet.

Ett annat spørsmål av särskilt intresse är vilka ändringar i fråga om ämnes-, linje- och grenval på högstadiet eleverna gjort under pågående läsår. Av de omkring 30 000 eleverna på detta stadium läsåret 1958/59 har sammanlagt cirka 530 ändrat sina val i nämnda hänseenden. I årskurs 7 och 8 har det oftast varit fråga om en övergång från två främmande språk till ett och från ett till inget. I årskurs 9 åter har ändringarna, fränsett grenbytena i 9 y, så gott som uteslutande inneburit en övergång till en teoretiskt mindre krävande linje än den först valda. Till stödundervisning åt omkring 260 av dessa elever har skolöverstyrelsen beviljat statsbidrag med inemot 15 500 kronor. Jag vill i detta sammanhang erinra om att särskilda medel till stödundervisning vid övergång till annan studieriktning anslagits från och med budgetåret 1958/59.

Beträffande den inte mindre viktiga frågan om elevernas tillval av ämnen och linjer på enhetsskolans högstadium kan konstateras, att tillvalet av två främmande språk i årskurs 7 under femårsperioden 1954/59 ökat, för pojkar från 37 till 42 procent och för flickor från 48 till 52 procent. Den andel pojkar, som under samma femårsperiod valt den gymnasieförberedande linjen i årskurs 9, har varit nära nog oförändrad, cirka 16 procent, medan däremot flickornas andel ökat från 21 till 23 procent.

Fortfarande är det en mycket obetydlig andel av de från årskurs 9 avgående eleverna, som direkt fortsätter vid fackgymnasier. Under nyssnämnda femårsperiod har detta varit fallet med endast mellan 0,2 och 0,5 procent av dessa elever. Som jag i förutnämnda proposition uttalade, torde detta förhållande delvis bero på högstadiets nuvarande konstruktion. Jag framhöll där också, att frågan om utformningen av detta stadium är ett av huvudproblemen för skolberedningen. Vidare ifrågasatte jag om inte vissa modifikationer i syfte att underlätta fortsatta studier vid exempelvis tekniskt gymnasium borde övervägas från skolöverstyrelsens sida redan inom ramen för den nu pågående försöksverksamheten. Överstyrelsen har nu i sin tioårsrapport redogjort för ett intressant försök i denna riktning. Från och med läsåret 1958/59 provas nämligen i två kommuner (Södertälje och Timrå) en sådan avvikelse från timplansförebilden för 9 y, som avser att ge de elever, vilka är tekniskt-matematiskt begåvade men har mindre lust och fallenhet för språkstudier, en tekniskt inriktad studiegång, kallad gren 8 c. Tyngdpunkten förläggs alltså till studier i matematik, fysik och kemi. Skolöverstyrelsen har efter överläggningar med överstyrelsen för yrkesutbildning uttalat, att elev med kvalificerade betyg från gren 8 c bör kunna vinna inträde vid tekniskt gymnasium. I övrigt kan studierna leda till praktiska fackskolor eller annan tekniskt betonad vidareutbildning. En studiegång av nämnt slag, påbörjad redan i årskurs 8 och fortsatt på den yrkesförberedande linjen i årskurs 9, borde kunna bli en lämplig förutbildning för inträdessökande till tekniskt läroverk.

Närmare uppgifter huruvida inte i realiteten ett större antal elever än statistiken visar övergått till fackgymnasium, sedan de förvärvat för inträde erforderlig praktik, måste anses vara av stort värde för en bedömning av de ytterligare åtgärder, som kan behöva vidtagas för att även sådana gymnasiers rekrytering från enhetsskolan skall få den omfattning, som är ändamålsenlig och eftersträvansvärd. Frågan om en ökad övergång från de gymnasieförberedande skolorna till fackgymnasierna har också uppmärksamrats av universitetsutredningen i dess sjätte, nyligen framlagda betänkande. Åtgärder för att åstadkomma denna ökade övergång bör med det snaraste vidtagas. Jag återkommer till denna fråga i annat sammanhang.

Utformningen av den förberedande yrkesutbildningen och vad därmed hänger samman är ett annat spørsmål av synnerligen stor betydelse för enhetsskolans organisation. Enligt skolöverstyrelsens rapport visar utveck-

lingen en stark tendens mot att denna utbildning förläggas inom enhets-skolan, vilket visserligen medför en rad problem främst i vad avser utrustning och inredning av lokaler, lämpliga pedagogiska hjälpmedel och lärarfortbildning men samtidigt förenklar organisationen i stort. Jag vill kraftigt understryka nödvändigheten av att inte bara dessa frågor blir föremål för centralt intresse och effektiva åtgärder utan också, som skolöverstyrelsen framhållit, att utvecklingen inom hela frågekomplexet ingående följes, så att enhetsskolan så långt ske kan kommer att medverka till en god inriktning av yrkesutbildningen. För att detta skall kunna ske, är det angeläget, att även kommunernas skolledningar vid anordnandet av utbildningen beaktar behovet av och efterfrågan på utbildad arbetskraft inom skilda yrkesområden.

Jag vill också med några ord beröra skolöverstyrelsens redogörelse för försöksverksamheten av olika slag inom de äldre skolformerna. Den i 1958 års statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, (s. 430 ff.), närmare angivna omläggningen av verksamheten i denna del, som ju framför allt syftar till en koncentration av verksamheten till vissa skolor, har av redogörelsen att döma redan blivit en realitet.

Av redogörelsen framgår, att den särskilda försöksverksamheten läsåret 1958/59 bedrivits vid fem högre skolor i syfte att pröva former för den högre skolans, speciellt gymnasiets, arbetssätt. Den avses skola omspänna en tid av minst tre år. Försöksuppgifterna har omfattat organisatoriska försök med bland annat ämneskoncentration, undervisningsmetodiska försök, vari exempelvis ingått försök med friare arbetsformer, med studieteknik och med införande av nya ämnen och kurser, samt ämnesmetodiska försök, varvid prövats t. ex. nya vägar inom uppsatsskrivning och försök med muntlig framställning. Vidare har tidigare försöksresultat bearbetats.

Inom den fria försöksverksamheten har pågått försök med särskild normalskolekompetens, vilket fullföljes innevarande läsår. Fortsatta försök med bok- och bibliotekskunskap på realskolestadiet har ägt rum. Härjämte har på gymnasiet anställts försök med friare studieformer och nya kursplaner med tyngdpunkten förlagd till försök med muntlig framställning. Handledning i studieteknik har prövats, och under samlingsrubriken övriga försök har sammanförts försök av vitt skilda slag.

Försöksverksamheten med korrespondensrealskolor, som läsåret 1958/59 fortsatt under samma former som tidigare, har upphört med utgången av detta läsår och dessa skolor har nu permanent karaktär. Slutligen har försök med femdagarsvecka efter medgivande av Kungl. Maj:t anordnats i två kommuner (Hovmantorp och Trosa). Innevarande läsår tillämpas en sådan anordning i ytterligare fyra kommuner, i vissa fall dock i begränsad omfattning.

Med tillfredsställelse konstaterar jag, att skolöverstyrelsen planerar att publicera en sammanställning av de hittills vunna erfarenheterna av de

mångåriga försöken beträffande bok- och bibliotekskunskap. Vad beträffar en del andra försök, som också pågått ett flertal år, ämnar överstyrelsen redovisa sammanfattningar av sina rön och erfarenheter.

Beträffande försöksverksamheten med muntlig framställning vill jag framhålla, att uppmärksamhet torde böra fästas på nödvändigheten av att i olika ämnen och i naturliga sammanhang ta vara på möjligheterna att öva eleverna i muntlig framställning på ett sådant sätt att denna inte blir betraktad som något självändamål.

Erfarenheterna från försöksverksamheten med studieteknik torde bli till omedelbar nytta inte minst för försöksgymnasierna. Jag finner önskvärt, att dessa erfarenheter resulterar i konkreta rekommendationer såsom komplettering till skolöverstyrelsens utgivna »Allmänna anvisningar för undervisning och fostran på skolans högstadium». I dessa framhålles nämligen bland annat, att vilka arbetsformer, som än användes, måste eleverna få vägledning och övning i en studieteknik, som passar för deras ålder och förhållanden i övrigt.

II. Ombildning av högre allmänt läroverks gymnasium till försöksgymnasium

I ett antal försökskommuner med högre allmänt läroverk har i samband med försöksskolans införande en omorganisation av läroverket skett, varigenom den femåriga realskolan avvecklats och tillträdet till kvarvarande fyraåriga linjer begränsats till att i huvudsak gälla elever från kommuner, som ej bedriver försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, eller från kommuner, där denna försöksverksamhet ännu ej nått högstadiet. På några platser — i Linköping, Skellefteå och Sundsvall — har dessutom försöksgymnasium upprättats vid läroverket. I samma mån som enhetsskolan blir fullt utbyggd i en läroverkskommun eller i kommuner i dennas närhet, uppkommer ej endast frågan om inrättande av försöksgymnasielinjer utan även spørsmålet om avvägningen mellan dessa och andra gymnasielinjer, varvid en fullständig ombildning av gymnasiet till försöksgymnasium framstår som en av möjligheterna att anpassa gymnasiet till den ändrade rekryteringssituationen. Omedelbar aktualitet har dessa frågor, förutom beträffande gymnasierna i de nyssnämnda städerna, också i Bollnäs och Södertälje, men de kommer under de närmaste åren att göra sig påminda även i åtskilliga andra läroverkskommuner. *Skolöverstyrelsen* har därför funnit sig böra upptaga hithörande frågekomplex till behandling såväl från principiell synpunkt som med utgångspunkt i lokala förhållanden.

Inom överstyrelsen har utarbetats dels en promemoria med allmänna synpunkter på organisationen av de högre allmänna läroverken i vissa försökskommuner, dels särskilda promemorior angående de högre allmänna läroverken i de nämnda fem städerna. Över dessa promemorior har yttranden inhämtats från länskolnämnderna i Gävleborgs, Östergötlands, Västerbottens, Västernorrlands och Stockholms län.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 november 1959 har skolöverstyrelsen, med överlämnande av förenämnda promemorior och däröver inhämtade yttranden, framlagt vissa förslag rörande läroverksorganisationen i försökskommuner m. m. I infordrat utlåtande häröver har *statskontoret* förklarat sig inte ha något att erinra mot överstyrelsens förslag.

Föräldraföreningen vid Linköpings kommunala flickskola har inkommit med en skrift i ärendet.

De av skolöverstyrelsens ifrågavarande förslag, vilka är av natur att böra underställas riksdagen, torde få upptagas till behandling i detta sammanhang. Som bakgrund till förslagen torde en redogörelse för vissa tidigare ställningstaganden och nuvarande förhållanden böra lämnas.

Försöksgymnasiernas nuvarande organisation

I samband med att 1950 års beslut om en skolreform fattades gjordes från statsmakternas sida uttalanden (prop. 1950: 70 s. 514; SÄU nr 1 s. 152) av innebörd, att de elever, som kom att genomgå försöksskola (enhetsskola), skulle vara garanterade tillgång till gymnasielinjer med anknytning till enhetsskolans slutstadium.

Beslut om inrättande av de första försöksgymnasierna fattades vid 1953 års riksdag. Ur propositionen i ämnet (nr 145) torde här få refereras följande ur dåvarande departementschefens anförande.

Om försöksgymnasierna skall väl fylla sina båda uppgifter att ta hand om enhetsskoleleverna för fortsatta studier och att förbereda gymnasiets anpassning till en blivande enhetsskoleorganisation, är det önskvärt, att de erhåller en så självständig ställning som omständigheterna medger. I varje fall vore det icke lyckligt, om de helt splittrades på försökslinjer, insprängda här och där i den gamla gymnasieorganisationen.

Då försöksverksamhetens lyckosamma utgång i hög grad är ett riksintresse, har förutsatts, att de aktuella gymnasierna organiseras som statsläroverk. Vederbörande kommun bör likväl åtaga sig de vanliga förpliktelserna gentemot dylika läroverk. Därjämte synes det mig skäligt, att kommunen bidrager till den första uppsättningen av bibliotek och undervisningsmateriel.

Vad angår storleken av det lärjungeunderlag, som bör fordras för upprättande av en försöksgymnasielinje, torde det redan med hänsyn till försökens gång vara önskvärt, att lärarna får tillgång till en eller annan relativt lättskött klass. Det avgörande är dock hänsynen till lärjungarnas intresse: de försäkringar statsmakterna i denna fråga givit målsmännen

synes utesluta en alltför stark restriktivitet vid upprättandet av försökslinjerna.

Under de första åren kan det likväl icke hjälpas, att ett antal lärjungar ute i de spridda försöksdistrikten måste söka sig över till de äldre gymnasierna för att få en utbildning, som ännu icke tillhandahålles av något försöksgymnasium på rimligt avstånd från hemmet.

Riksdagen (SU 1953: 109) anslöt sig i huvudsak till vad departementschefen anförde.

Bestämmelser om försöksgymnasierna är meddelade i form av särskilda, av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter. Enligt dessa skall, i den mån icke särskilda bestämmelser rörande förhållandena vid försöksgymnasium blivit meddelade, de för rikets allmänna läroverk gällande bestämmelserna i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Av de särskilda bestämmelserna om försöksgymnasierna torde här böra återges följande.

I första hand intagas elever från årskurs 9 i enhetsskolan. Skolöverstyrelsen bestämmer i varje särskilt fall i vad mån elever från annan skolform skall intagas. Därvid skall, om ej annat särskilt föreskrives, iakttagas, att i klassavdelning av ring I må utöver elever från försöksskolan intagas högst lika många från realskolans avslutningsklass.

Som förutsättning för påbörjande av undervisning i ring I skall, om ej annat särskilt föreskrives, gälla, att minst 10 elever från årskurs 9 i enhetsskolan anmälts.

Provisoriska tim- och kursplaner fastställas av skolöverstyrelsen. Uppdelning av klassavdelning må — utöver vad som eljest gäller — ske under ytterligare tre veckotimmar i ring I, om elevantalet är lägst 17. Överstyrelsen må även tilldela försöksgymnasium en extra veckotimme per klassavdelning för klassföreståndarens enskilda handledning av eleverna.

I årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, s. 509 har föreslagits, att klassföreståndartimmen skall slopas men att delning av klass eller klassavdelning med minst 17 elever skall i de två högsta ringarna kunna ske under en veckotimme vid undervisning i moderna språk och under en veckotimme i annat ämne.

Antalet försöksgymnasier är nu nio, varav fyra är fristående. Av de fem övriga är tre anknutna till högre allmänna läroverk, ett till samrealskola och ett till folkskoleseminarium.

Allmän linje, latinlinje och reallinje finns vid fyra försöksgymnasier, medan tre har endast allmän linje och reallinje, ett endast allmän linje och latinlinje samt det återstående allmän linje eller latinlinje och reallinje. Alla linjer är treåriga. I fråga om fyra försöksgymnasier är bestämmelser meddelade om rektors uppgifter beträffande till gymnasiet förlagd del av försöksskolans högstadium.

I årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, s. 512 har föreslagits att fyra nya försöksgymnasier upprättas (i Huddinge, Malmö,

Sundbyberg och Södertälje), alla treåriga. Av dessa blir gymnasier i Huddinge och Sundbyberg fristående medan det i de båda övriga fallen är fråga om att upprätta försöksgymnasielinjer vid redan befintliga gymnasier.

Skolöverstyrelsens synpunkter och förslag

I promemorian med allmänna synpunkter erinras till en början om, att behovet av gymnasieutbildning för enhetsskolelever tillgodosetts på två sätt, nämligen dels genom att försöksgymnasier upprättats, dels genom att enhetsskolelever erhållit möjlighet att övergå från årskurs 9 g till ring I av de vanliga gymnasier. Härjämte har skapats möjlighet för elev från årskurs 8 i försöksskola att utan inträdesprövning övergå till ring I⁴ av vanligt gymnasium, om han icke efter genomgång av årskurs 9 g kan erhålla önskad undervisning vid försöksgymnasium på rimligt avstånd från hemmet. Upprättandet av försöksgymnasier är att anse som den normala vägen, medan rätten att övergå till vanligt gymnasium får betraktas som en kompletterande åtgärd, motiverad av försöksgymnasieorganisationens otillräckliga omfattning.

Där realskolan avvecklats eller är under avveckling och ett vanligt gymnasiums rekryteringsunderlag sålunda krymper eller försvinner synes det överstyrelsen att konsekvensen — med tanke på de försäkringar statsmakterna givit — blir, att gymnasier i erforderlig utsträckning ombildas till eller kompletteras med försöksgymnasier, vilka ju är avsedda för enhetsskoleleverna.

Fråga om omorganisation av gymnasium på grund av enhetsskolans utbredning beräknas i promemorian under de närmaste åren komma att aktualiseras på bortåt ett 20-tal orter. På de fem tidigare nämnda orterna har enhetsskolan redan nått upp i årskurs 9 g.

Härefter upptages i promemorian till övervägande, vilka regler som bör tillämpas vid avgörande av frågor rörande ombildning av hittillsvarande gymnasier eller gymnasier till försöksgymnasier eller linjer därav. Dessa överväganden mynnar i huvudsak ut i att en ombildning bör ske i de fall, där enhetsskoleleverna utgör en majoritet, och att i fråga om en linje, som skall vara öppen för elever från både realskola och enhetsskola, tillträde skall vinnas på i princip lika villkor för båda kategorierna. Promemorian innehåller i detta hänseende i sammandrag följande.

Liksom försöksskolans elever under vissa förhållanden hänvisas till allmän gymnasierlinje, kan under motsvarande förhållanden andra elever än försöksskolans hänvisas till försöksgymnasierlinje. Även de kommuner, som ej har fullständig försöksskola, kan därför i vissa fall betraktas som rekryteringsområde för försöksgymnasierlinjer.

För att alla tre bildningslinjerna skall få upprätthållas på det vanliga gymnasiet synes man böra kräva, att sammanlagda antalet nybörjare kan

väntas uppgå till omkring 60. Där detta tal underskrides, synes i första hand avveckling av allmänna linjen böra övervägas. Annan linje bör avvecklas, om elevantalet i första ringen antas normalt understiga 10. Där eleverna från real- och flickskola beräknas bli i minoritet på samtliga bildningslinjer, bör gymnasiet helt ombildas till försöksgymnasium, även om en eller två linjer på det vanliga gymnasiet skulle kunnat upprätthållas.

Då möjligheterna för real- och flickskolelever att erhålla gymnasieutbildning givetvis ej får försämrats, måste sådana elever på lika villkor få konkurrera med försöksskoleleverna om platserna på försöksgymnasielinje, om önskad gymnasielinje av äldre typ ej finnes. Detta innebär undantag från eljest gällande regler för intagning i försöksgymnasium.

Med hänsyn till lärarbristen bör linje av samma bildningstyp få förekomma både i försöksgymnasiet och det allmänna gymnasiet endast om antalet inträdessökande kan väntas normalt överstiga 30. Möjligheterna till samläsning bör utnyttjas.

Om endast en avdelning av gymnasielinje kan upprättas, bör den vara försöksgymnasielinje, om den beräknas till största delen bli rekryterad bland försöksskolelever eller kan väntas få karaktär av försökslinje.

Härefter beröres i promemorian frågan om gymnasielinjerna skall vara tre- eller fyraåriga. Vid läroverk med linjer både av den vanliga typen och av försöksgymnasiekaraktär skulle en lämplig fördelning av eleverna underlättas, om alla linjer hade samma längd. Ombildning av under en övergångstid bevarade fyraåriga linjer av vanlig typ till treåriga bör därför enligt överstyrelsens mening eftersträvas. Härför anses också tala, att eleverna vid nu ifrågakörande läroverk främst kommer att vara resande och inackorderade. Det erinras emellertid också om att latinet visat sig vara särskilt krävande på treårigt gymnasium och att svårigheterna kanske blir särskilt stora för enhetsskolelever, då dessa icke haft samma intensiva grammatikstudium i engelska och tyska som realskolans elever. Å andra sidan anser överstyrelsen att eleverna skall kunna välja mellan alla tre bildningslinjerna samtidigt och att ett försvagande av 9 g genom övergång till gymnasium redan från klass 8 bör undvikas. Hänsyn måste också tagas till elever från annan ort. Möjligheten av försök med fyraårig studiegång i latin beröres emellertid. Skulle intresse för en sådan visa sig föreligga, avser överstyrelsen att i annat sammanhang anhålla om erforderliga bemyndiganden för igångsättande därav.

I de särskilda promemoriorna föreslogs, att successiv ombildning av gymnasierna vid högre allmänna läroverken i Bollnäs, Linköping, Skellefteå, Sundsvall och Södertälje helt eller delvis till försöksgymnasier skulle övervägas.

Av de yttranden, som avgivits över de särskilda promemoriorna, torde följande få återges.

Skolstyrelsen i Bollnäs har icke haft någon erinran mot vad i promemoriorna anförts. *Länsskolnämnden i Gävleborgs län* har i huvudsak accep-

terat tankegångarna i promemoriorna men har framhållit fördelarna av fyraåriga gymnasielinjer. Nämnden har ifrågasatt anställande av försök med fyraårig linje för elever från årskurs 9 g, eventuellt även med sommarkurs och intagning i ring II⁴.

Rektor vid högre allmänna läroverket i Linköping har ansett, att underlag alltjämt skulle finnas för gymnasielinjer av vanlig typ vid läroverket och *skolstyrelsen i staden* har anslutit sig till denna mening. En fullständig omorganisation till försöksgymnasium kunde bli aktuell, först när realskolan vid läroverket avvecklats, oavsett flickskolans organisation. I vissa parallellavdelningar skulle emellertid kunna tillämpas försöksgymnasiets tim- och kursplaner, varigenom en successiv omorganisation kunde genomföras i takt med underlagets förändring. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* har anslutit sig till skolstyrelsens uppfattning.

Rektor vid högre allmänna läroverket i Skellefteå har yttrat, att den ifrågasatta ombildningen för läroverkets del ännu icke vore aktuell. Häri har *skolstyrelsen i staden* och *länsskolnämnden i Västerbottens län* instämt.

Kollegiet vid högre allmänna läroverket i Sundsvall har ansett underlaget för fyraåriga gymnasielinjer av vanlig typ alltjämt vara tillräckligt för läroverkets del. Härjämte har framhållits, att de fyraåriga linjerna visat sig mera lockande och behövliga, särskilt för enhetsskoleleverna samt att man måste beakta elevernas intresse av att få tillräckligt höga betyg för högskolestudier; frivillig kvarsittning i det treåriga försöksgymnasiet hade förekommit. Övergång från enhetsskolans årskurs 8 till ring I⁴ säges ha utfallit väl. Rektor vid läroverket har anfört liknande synpunkter. Otvivelaktigt talade elevfördelningen för den ifrågasatta ombildningen, men även andra synpunkter måste få inverka. *Stadens skolstyrelse* har anslutit sig till vad rektor anfört. *Länsskolnämnden i Västernorrlands län* har däremot i huvudsak icke haft något att erinra mot vad i promemoriorna föreslagits.

Rektor vid högre allmänna läroverket i Södertälje har bestämt avstyrkt ombildning av gymnasiet till försöksgymnasium. Frågan vore för tidigt väckt. Rektor har även framhållit fördelarna av fyraåriga linjer. *Skolstyrelsen i staden* och *länsskolnämnden i Stockholms län* har i huvudsak anslutit sig till vad som anförts i promemoriorna. Nämnden har dock icke helt accepterat tanken på ombildning av fyraåriga linjer till treåriga.

I skolöverstyrelsens slutliga förslag konstateras, beträffande promemorian med allmänna synpunkter, att invändningar i yttrandena framförts nästan enbart i fråga om studiegångens längd. Överstyrelsen uttalar, att övergång från enhetsskolans årskurs 8 till ring I⁴, när det gäller försöksskolelever på landsbygden, i möjligaste mån synes böra undvikas. Överstyrelsen säger sig vidare icke vara beredd att medverka till att en studiegång, omfattande nio år i försöksskola och fyra år i gymnasium, blir en vanlig väg till studentexamen. Överstyrelsen framhåller där-

vid, att uttalanden till stöd för en sådan utbildningsgång helt saknas i 1950 års skolbeslut. Huruvida möjligheter till sådan studiegång överhuvudtaget bör finnas är en komplicerad fråga, som enligt överstyrelsens uppfattning torde kunna behandlas först i samband med en definitiv gymnasiereform.

Enligt överstyrelsens mening bör därför frågan om gymnasiets organisation i försökskommuner bedömas efter de riktlinjer, som uppdragits i den allmänna promemorian. Överstyrelsen understryker, att enhetsskolelever, som övergår till vanligt gymnasium, går miste om de för dem särskilt tillskapade anordningarna i försöksgymnasium. I fråga om antikens historia ämnar överstyrelsen vidtaga viss ändring av tim- och kursplanerna för flickskolor i försökskommuner för att underlätta elevers övergång till försöksgymnasium. För realskolelever måste däremot förefintliga kursdifferenser utjämnas inom ramen för stödundervisningen i försöksgymnasierna.

Enhetsskolelev, som har tillgång till försöksgymnasium med önskad linje på rimligt avstånd från hemmet, är nu ej berättigad att övergå från årskurs 8 till ring I⁴ utan inträdesprövning i alla ämnen. Övergång till ring I⁴ kan även ske från 9 g. Överstyrelsen, som ifrågasätter om sådan övergång avsetts kunna ske utan inskränkningar, finner starka skäl tala för att enhetsskolelevernas rätt att vinna inträde på vanligt gymnasium begränsas till sådana fall, där försöksgymnasielinje av önskad typ ej finnes vid det gymnasium, till vilket de med hänsyn till sin bostadsort lämpligen borde hänvisas.

I fråga om elevområde anser överstyrelsen klagörande föreskrifter för försöksgymnasierna erforderliga. Dessa gymnasier torde ej kunna lämnas utanför regionindelningen, eftersom denna har ekonomisk betydelse för de berörda kommunerna. Överstyrelsen avstyrker bestämt, att särskild områdesindelning sker för försöksgymnasierna. Vid fastställande av elevområden bör skillnad ej göras mellan vanligt gymnasium och försöksgymnasium. Ett gymnasium bör sålunda utrustas med försökslinjer och vanliga linjer i de proportioner, som betingas av realskolestadiets organisation inom elevområdet och av tillströmningen av olika elevkategorier. Om en försökskommun är belägen i gränzonen mellan områdena för två gymnasier, av vilka endast det avlägsnare har försöksgymnasium, torde kommunen lämpligen kunna föras till båda gymnasiernas elevområden.

Vad angår de i de särskilda promemoriorna behandlade fem läroverken, anför skolöverstyrelsen i huvudsak följande.

I *Bollnäs* finnes underlag för en eller två försöksgymnasielinjer. Ett försöksgymnasium bör därför inrättas från och med läsåret 1961/62. Huruvida hela gymnasiet kan ombildas till försöksgymnasium är oklart, men riksdagens medgivande härtill synes dock böra inhämtas.

Försöksgymnasiet vid högre allmänna läroverket i *Linköping* har i annat sammanhang föreslagits skola utbrytas till särskild läroanstalt. Efter den avsedda anpassningen av flickskolans undervisningsplan kan flickskolans

elever räknas som underlag för försöksgymnasielinjer. Ombildning av läroverkets hela gymnasium till försöksgymnasium bör ske från och med läsåret 1961/62; möjligen kan uppskov något år erfordras. Den fyraåriga latinlinjen bör avvecklas från och med läsåret 1960/61.

I fråga om *Skellefteå* föreslås endast utbildning av den fyraåriga latinlinjen till treårig.

Eftersom en mycket klar majoritet av eleverna vid läroverket i *Sundsvall* rekryteras från försökskommuner, bör hela gymnasiet ombildas till försöksgymnasium och avvecklingen av de fyraåriga linjerna påbörjas läsåret 1960/61. Inrättande av ytterligare ett gymnasium i Sundsvallsområdet kommer att aktualiseras.

Beträffande *Södertälje* hänvisar överstyrelsen till sitt ställningstagande i anslagsäskandena för budgetåret 1960/61.

Skolöverstyrelsen *hemställer*, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen, att ett försöksgymnasium skall inrättas i Bollnäs från och med läsåret 1961/62 samt att gymnasierna vid högre allmänna läroverken i Bollnäs, Linköping och Sundsvall successivt skall ombildas till försöksgymnasier, gymnasierna i Bollnäs och Linköping från och med nämnda läsår eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämmer och gymnasiet i Sundsvall från och med läsåret 1960/61.

Skolöverstyrelsen har vidare hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreskriva, att de fyraåriga gymnasielinjerna vid högre allmänna läroverken i Linköping, Skellefteå och Sundsvall successivt skall avvecklas från och med läsåret 1960/61, samt att en treårig latinlinje av vanlig typ skall inrättas vid läroverket i Skellefteå från och med läsåret 1961/62.

Överstyrelsen föreslår också ändring av gällande bestämmelser om enhets-skolelevs rätt att vid flyttning till annan bostad övergå till högre läroanstalt samt om rätt för enhetsskolelev att övergå till annat gymnasium än försöksgymnasium. Härjämte föreslås, att då gymnasierna i Bollnäs, Linköping, Sundsvall och Södertälje ombildas till försöksgymnasier, samma bestämmelser skall gälla för intagning på försöksgymnasium i dessa städer och för påbörjande av undervisning i första ringen på viss bildningslinje som vid vanliga gymnasielinjer.

Departementschefen

Allteftersom försöksverksamheten med enhetsskola får större utbredning minskas underlaget för gymnasier av hittillsvarande typ och ökas behovet av försöksgymnasier. Enligt skolöverstyrelsens beräkningar blir ombildning av nuvarande gymnasier till försöksgymnasier aktuell vid ett tjugotal högre allmänna läroverk under de närmaste åren. Hittills har fråga om inrättande av försöksgymnasium underställts riksdagen i varje särskilt fall, även i sådana, då fråga endast varit om att vid redan befintligt gymnasium inrätta försöksgymnasielinje. Skillnaden mellan en gymnasielinje av tradi-

tionell typ och en försöksgymnasielinje ligger emellertid huvudsakligen i utformningen av undervisningsplanerna och dessa underställes inte riksdagen. Det synes därför riktigast att anse allmän linje, latinlinje och reallinje, organiserad som försöksgymnasielinje, allenast såsom en variant av motsvarande linje i det vanliga gymnasiet. Kungl. Maj:t erhöll av 1953 års riksdag bemyndigande att fastställa linjeorganisationen för gymnasium vid högre allmänt läroverk — alltså att inrätta och avveckla gymnasie-linjer — och har brukat erhålla bemyndigande av riksdagen att besluta om linjerna också vid nyinrättade försöksgymnasier. Med hänsyn härtill och till vad jag nyss uttalat om hur en försöksgymnasielinje bör betraktas synes det i fortsättningen, närmast av praktiska skäl, böra få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om ombildning, helt eller delvis, av gymnasium vid högre allmänt läroverk till försöksgymnasium.

Av det betraktelsesätt på frågan om försöksgymnasielinjernas natur, som jag sålunda anser att man bör anlägga, följer, att läroverkskommuns skyldigheter beträffande gymnasiet vid högre allmänt läroverk i kommunen också bör anses inbegripa försöksgymnasielinjer vid läroverket, och vidare att dessa linjer får anses organisatoriskt helt ingå i gymnasiet. I fråga om samläsning, examina, personalens tjänstgöring, kollegium, donationer och fackrepresentation bör de således betraktas som jämställda med de vanliga linjerna vid läroverket.

Huruvida läroverkskommun bör avfordras särskilt engångsbidrag till bibliotek och materiel vid försöksgymnasielinjers inrättande, torde — såsom också förutsattes i 1953 års gymnasieproposition — få prövas av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall.

Särskild regionindelning bör, som skolöverstyrelsen förordat, inte fastställas för försöksgymnasierna, utan en enhetsskolelev bör hänföras till det gymnasium, till vars område han enligt reglerna i läroverksstadgan hör, oavsett om gymnasiet är ett vanligt sådant eller ett försöksgymnasium. Om både vanlig linje och försöksgymnasielinje finnes, bör eleven naturligtvis hänföras till försöksgymnasielinjen, eftersom denna är tillrättalagd för enhetsskolans elever. I gränzoner bör undantag få göras på sätt överstyrelsen förutsatt.

De allmänna synpunkter, som skolöverstyrelsen ansett böra anläggas på frågan om ombildning av gymnasium vid högre allmänt läroverk till försöksgymnasium, kan jag i stort sett ansluta mig till. Om det alltså är klart, att en gymnasielinje till övervägande del kommer att rekryteras av elever från enhetsskola, synes linjen böra bli av försöksgymnasiekaraktär. Undervisning av realskol- och enhetsskolelever i samma gymnasieklass medför naturligtvis vissa olägenheter för båda kategorierna, främst på grund av olikheter mellan kursplanerna och särskilt i fråga om historia och samhällslära. Dessa skillnader torde dock, som överstyrelsen framhållit, kunna ut-

jämnas. I utjämnande riktning verkar också den förstärknings- och stöd-undervisning, som förekommer i försöksgymnasierna.

För enhetsskoleleverna kan de vanliga gymnasielinjernas fullständiga avvecklande vid ett högre allmänt läroverk medföra att de får konkurrera med elever från andra skolformer om möjligheterna att vinna inträde i gymnasium. Denna konsekvens torde emellertid vara oundviklig för ett övergångsskede och bör accepteras. Under detta torde, av hänsyn till båda elevkategorierna, frågor om upprätthållande av såväl linje av äldre typ som försöksgymnasielinje vid ett och samma gymnasium dock inte böra bedömas för schematiskt.

Såsom skolöverstyrelsen framhållit bör alltså ett gymnasium erhålla försöksgymnasielinjer och vanliga gymnasielinjer i de proportioner, som betingas av skolväsendets organisation på realskolestadiet inom området och av tillströmningen av olika elevkategorier till de särskilda linjerna. För att det skall bli möjligt att på ändamålsenligaste sätt få denna anpassning av gymnasieorganisationen till stånd bör Kungl. Maj:t enligt min mening inhämta riksdagens bemyndigande att fastställa linjeorganisationen vid högre allmänt läroverk även i vad avser försöksgymnasielinjer. Med en dylik lösning finns det ingen anledning att — på sätt skolöverstyrelsen hemställt — underställa riksdagen frågan om en fixerad utbildning av de högre allmänna läroverken i Bollnäs, Linköping och Sundsvall, utan dessa spörsmål torde senare, efter närmare förslag från överstyrelsen, få prövas av Kungl. Maj:t enligt de riktlinjer, som jag nyss angivit. Förslaget om inrättande i Bollnäs av ett särskilt försöksgymnasium vid sidan av det högre allmänna läroverket synes inte böra bifallas; frågan om anordnande av försöksgymnasieundervisning i Bollnäs får i stället lösas i samband med att Kungl. Maj:t prövar i vilken omfattning försöksgymnasielinjer skall ingå i det befintliga läroverkets organisation. Jag vill i detta sammanhang slutligen framhålla — för att inget missförstånd skall uppkomma — att frågan om upprättande av nya statliga gymnasier, vare sig de är helt eller delvis av försöksgymnasiekaraktär, liksom hittills självfallet måste underställas riksdagens prövning.

Alla försöksgymnasielinjer har hittills anordnats som treåriga. I 1958 års statsverksproposition uttalade jag, att jag räknade med att de nya gymnasier, som skulle upprättas, bleve treåriga, om inte särskilda förhållanden föranledde annan organisation. I föreliggande ärende har från några håll framhållits behovet och värdet av fyraåriga gymnasielinjer. Erfarenheten säges ha visat, att många elever, som är berättigade till inträde på treårig linje, föredrar den längre men lugnare studiegången på fyraårig linje, särskilt i tanke att där få bättre betyg. Det har också gjorts gällande, att fyraårig studiegång överhuvudtaget är den enda lämpliga för latinlinjen.

Frågan om studiegångens längd på gymnasiet finner jag inte anledning att gå närmare in på här, då den måste bli föremål för särskilda övervägan-

den och ställningstaganden i andra sammanhang. Vad det nu närmast gäller är vilken längd som tills vidare skall anses vara den lämpliga för vanliga gymnasielinjer vid gymnasier, som rymmer såväl sådana linjer som försöksgymnasielinjer. Hittills har, med utgångspunkt i 1950 års skolbeslut, försöksgymnasierna organiserats som treåriga gymnasier och det torde kunna sägas att en tolvårig studiegång fram till studentexamen varit riktpunkten för statsmakternas åtgöranden på detta område. Från denna utgångspunkt och med hänsyn till de av skolöverstyrelsen anförda skälen ansluter jag mig i princip till överstyrelsens uppfattning att en ombildning av fyraåriga vanliga gymnasielinjer till treåriga bör ske, där vanlig gymnasielinje och försöksgymnasielinje skulle förekomma samtidigt. De vanliga gymnasielinjerna, vilka rekryteras från realskolor, kommer i dessa fall främst att bestå av resande eller inackorderade elever, för vilka en treårig lärogång är ekonomiskt fördelaktigare. Fördelningen av eleverna på linjer och avdelningar underlättas med linjer av samma längd. Vidare är det vid elevernas val av bildningslinje till fördel för dem att kunna välja mellan linjer av samma längd och med anknytning till samma årskurs. Det är därvid särskilt angeläget att undvika, att elever i försöksskolorna avgår efter åttonde årskursen, i synnerhet i mindre kommuner, där en försvagning av 9 g på denna grund kan medföra att samläsning med 9 a helt eller delvis måste komma till stånd. Slutligen anser jag det vara av stor vikt att vi, innan ett gymnasium med enhetsskolan som understadium mera slutgiltigt skall utformas, får så goda förutsättningar som möjligt i åtminstone några fall att verkligen pröva denna kombination, anordnad som en tolvårig studiegång fram till studentexamen.

Det torde i enlighet med det av riksdagen år 1953 givna bemyndigandet ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut i de fall, jag här senast avsett, nämligen att bestämma huruvida linje vid vanligt gymnasium skall vara tre- eller fyraårig. Jag har emellertid velat redovisa min principiella uppfattning i frågan — vilket alltså inte innebär något ställningstagande i de nu förevarande enskilda fallen — eftersom de av skolöverstyrelsen här aktualiserade spörsmålen rörande gymnasieorganisationen i enhetsskoleregioner bildar ett sammanhängande helt, från vilket frågan om de vanliga gymnasielinjernas längd inte gärna kan hållas helt skild.

Under återopande av vad jag i det föregående anført hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa gymnasiets linjeorganisation vid högre allmänt läroverk även i vad avser försöksgymnasielinjer.

III. Behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet

Spörsmål rörande behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet i kommunerna har behandlats vid flera tillfällen under senare år.

Den 1 juli 1961 börjar en ny allmän förordnandeperiod för bland andra dessa rektorer. I anslutning till en föreliggande framställning torde frågan om nämnda behörighetsvillkor lämpligen nu böra upptagas till närmare behandling.

G ä l l a n d e b e s t ä m m e l s e r i ä m n e t — 130 § folkskolestadgan (*Fs*) — har utformats på grundval av beslut vid 1956 års riksdag (Prop. 1956: 182; KSU 1; Rskr 420). Enligt dessa fordras för *behörighet* till rektorstjänst

a) där tjänsten icke avser ledningen av folkskola med inbyggd realskollinje eller försöksskola med högstadium: att vara behörig till ordinarie folkskolläraryr-, småskolläraryr- eller övningsläraryr-tjänst vid det obligatoriska skolväsendet samt att vara eller ha varit innehavare av dylik tjänst;

b) där tjänsten avser ledningen av folkskola med inbyggd realskollinje eller försöksskola med högstadium: *antingen* att uppfylla kraven under a) *eller* att vara behörig till ordinarie läraryr-tjänst i läroämnena på försöksskolans högstadium samt vara eller ha varit innehavare av ordinarie läraryr-tjänst vid det obligatoriska skolväsendet, statlig läroanstalt, högre kommunal skola, kommunalt allmänt gymnasium, statsunderstött handelsgymnasium eller privatläroverk, som avses i stadgan för de statsunderstödda privatläroverken.

Bestämmelserna innebär, att den som är behörig till ordinarie folkskolläraryr-, småskolläraryr- eller övningsläraryr-tjänst vid det obligatoriska skolväsendet och som är eller varit innehavare av sådan tjänst därmed också äger formell behörighet till varje slag av rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet. Den som inte har läraryr-behörighet av nyss angivet slag men är behörig till ordinarie läraryr-tjänst i läroämnena på försöksskolans högstadium kan endast komma i fråga till sådan rektorstjänst som, redan då tjänsten skall tillsättas, omfattar ledningen av försöksskola med högstadium eller folkskola med inbyggd realskollinje.

När det gäller att bestämma löneställningen för rektorstjänsterna, tillämpas emellertid andra principer. Föreskrifterna härom grundas på beslut vid 1957 års riksdag (Prop. 1957: 183; SU 178; Rskr 390) och meddelas nu i 13 § 1 mom. av lönsreglementet för folkskolan den 30 juni 1948 (*Arf*).¹ Enligt dessa hänföres rektorstjänsterna till två olika löneskalor — a) eller

¹ Senaste lydelse av 13 § 1 mom., se SFS 1958: 330.

b) — allteftersom det obligatoriska skolväsendet i den kommun där tjänsten är inrättad omfattar försöksskola (varmed jämställes inbyggd realskollinje) eller ej. Tjänst placeras enligt den förmånligare löneskalan — a) — redan då försöksverksamhet påbörjats eller inbyggd realskollinje inrättats, detta oavsett om högstadium kommer att finnas inom kommunen och oavsett om tjänsten faktiskt omfattar ledningen av högstadium eller inbyggd realskollinje.

Som bakgrund till frågan om behörighetsvillkorens utformning torde något också böra sägas om reglerna för *tillsättning* av ifrågavarande rektorstjänster samt gällande *befordringsgrunder*.

Enligt 4 kap. 1 § 2 mom. allmänna skolstadgan (*Ass*) tillsättes bland annat tjänst som rektor vid det obligatoriska skolväsendet av skolöverstyrelsen efter förslag av vederbörande skolstyrelse. I varje tillsättningsärende skall dessutom länskolnämnden yttra sig (4 kap. 11 § 1 mom. *Ass*).

Som befordringsgrunder vid tillsättning av rektorstjänst skall gälla insikter, erfarenhet och övriga egenskaper, som företrädesvis fordras för tjänstens utövande (4 kap. 4 § *Ass*). Myndighet, som har att avge förslag till ledig rektorstjänst — i förevarande fall skolstyrelsen — skall på anförda skäl, med iakttagande av befordringsgrunderna, förordna den sökande som anses företrädesvis böra komma i fråga (4 kap. 5 § *Ass*). I skrivelse till skolöverstyrelsen den 17 januari 1958 har Kungl. Maj:t fäst vederbörandes uppmärksamhet på vad föredragande departementschefen i propositionen 1957: 61 s. 64 och statsutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande 1957: 97 s. 47 anført därom, att vid tillsättning av skolledarbefattning stor vikt bör tillmätas skolstyrelsens förord.

Beträffande behörighetsfrågans tidigare behandling torde här endast följande böra nämnas. Rektorstjänsterna vid det obligatoriska skolväsendet motsvarades före den 1 juli 1958 av tjänster som distriktsöverlärare eller s. k. annan överlärare. Den grundläggande statliga regleringen av överlärarinstitutionen genomfördes så sent som vid *1946 års riksdag* (Prop. 1946: 194; SU 150; Rskr 288).

Vid *1954 års riksdag* fattades beslut om en reform av distriktsöverlärarnas anställningsförhållanden. Beslutet grundades på ett av 1950 års lärarutredning den 29 augusti 1952 framlagt (stencilerat) betänkande (Prop. 1954: 125; SU 117; Rskr 270. Prop. 135; SU 106; Rskr 255. Prop. 173; SU 146; Rskr 339. Prop. 192; SU 145; Rskr 338).

Frågan om behörighetsvillkoren för skolledare i försöksdistrikten behandlades första gången vid *1955 års riksdag* på grundval av ett av skolstyrelseutredningen den 3 november 1954 avgivet (stencilerat) betänkande (Prop. 1955: 120; SU 122; Rskr 285).

Bestämmelser i ämnet intogs i 14 § av 1955 års allmänna försöksskolebestämmelser och i 1956 års motsvarande bestämmelser, likaledes i 14 §.

Behörig till distriktsöverlärartjänst i försöksdistrikt var enligt dessa bestämmelser — förutom folkskollärare — även lärare, som var behörig till ordinarie lärartjänst i läroämnena på försöksskolans högstadium och som innehade ordinarie lärartjänst inom folkskolan eller högre statlig eller statsunderstödd skola. Efter medgivande av Kungl. Maj:t kunde, om särskilda skäl förelåg, till innehavare av dylik överlärartjänst förordnas även annan lärare.

Skolstyrelseutredningen tog i sitt slutbetänkande (SOU 1955: 31) bland annat upp frågorna om behörighetsföreskrifter för skolledarna vid det obligatoriska skolväsendet — enligt utredningens förslag benämnda rektorer. Utredningens förslag lades till grund för de inledningsvis angivna, nu gällande bestämmelserna.

I underdånig skrivelse den 23 april 1958 har *L ä r o v e r k s l ä r a r n a s r i k s f ö r b u n d* — bland annat under hänvisning till principerna för lönesättningen — hemställt, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag om ändrade behörighetsbestämmelser för tjänst som rektor vid det obligatoriska skolväsendet. Förbundet framhåller i sin skrivelse, att man vid 1955 års riksdag accepterade principen att även ordinarie lärare, som är behörig att söka och inneha ordinarie lärartjänst i kunskapsämnena på försöksskolans högstadium, skulle vara behörig att i försöksdistrikt inneha tjänst som distriktsöverlärare eller annan överlärare och att 14 § i allmänna försöksskolebestämmelserna år 1955 avfattades i enlighet härmed. De nu gällande bestämmelserna innebär däremot, att lärare i läroämnena endast är behörig till rektorstjänst, som avser ledningen av folkskola med inbyggda realskollinjer eller försöksskola med högstadium.

Denna nya princip kommer enligt förbundets mening att få konsekvenser, som ur enhetsskolans synpunkt måste betecknas som icke önskvärda. Under våren 1958 hade rektorstjänster i kommuner, där försöksverksamheten inte redan omfattade högstadiet, ledigförklarats enligt punkten a) i 8 § 1 mom. kungörelsen 1958: 7, d. v. s. endast den som var behörig till ordinarie folkskollärary-, småskollärary- eller övningslärartjänst ansågs behörig till rektorstjänsterna. Lärare i läroämnena utan nämnda kompetens hade då inte möjlighet att söka och erhålla ifrågavarande rektorstjänster, trots att försöksskolan i vederbörande kommun om ett eller ett par år skulle komma att ha högstadium. Riksförbundet anför vidare.

Efterhand som i fortsättningen tjänster av detta slag ledigförklaras på grund av nuvarande innehavarens avgång, innan ifrågavarande kommun fått högstadium av försöksskolan eller senare högstadium av den obligatoriska nioåriga skolan, blir lärare i läroämnena utestängda. Detta innebär, att ett betydande antal kommuner ställs utan möjligheten att under förberedelsen för och uppbyggandet av den nya skolan som skolchefer och skolledare förvärva lärarkrafter, som har långvarig och värdefull erfarenhet av det för denna skola nya inslaget, nämligen högstadiet. Den nioåriga skolan kan inte

vara betjänt av att en viss lärarkategori på detta sätt utestängs från att söka här avsedda skolchefs- och skolledartjänster.

I detta sammanhang erinrar riksförbundet om de inledningsvis refererade nya principerna för rektorstjänsternas löneställning samt anmärker.

I fråga om lönegradsplaceringen skiljer man alltså inte på försöksskola med och utan högstadium. Inte heller fäster man avseende vid om försöksskola finns i hela kommunen eller blott vid vissa enheter. I fråga om behörighetsbestämmelserna däremot krävs det dels att högstadium skall finnas, dels att tjänsten skall avse ledning av sådan försöksskola med högstadium. Denna skiljaktighet i fråga om principerna för lönegradsplacering och behörighetsbestämmelser kan få överraskande konsekvenser. Sålunda kan det inträffa att i en kommun med inbyggd realskola eller högstadium av enhetskola blott vid viss eller vissa skolenheter endast rektorstjänsterna vid dessa enheter ledigförklaras för lärare i läroämnena, medan däremot lönegradsplaceringen blir den högre för samtliga rektorstjänster i kommunen, oavsett var de är placerade. Följande fall ur verkligheten ger ytterligare exemplifiering. I en kommun som har inbyggd realskola och som begärt försöksverksamhet från 1959/60 ledigförklaras rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet. Ingen av dessa tjänster är placerad vid den inbyggda realskolan. Lärare i läroämnena är alltså inte behöriga. Samtliga rektorstjänster placeras emellertid i de högre lönegrader som gäller för kommun, där det finns inbyggd realskola. Nu kan det mycket väl tänkas, att en adjunks-behörig klasslärare söker en av tjänsterna. Om han får den, blir han placerad i ABp 26. Alla övriga adjunksbehöriga intresserade är emellertid utestängda från möjligheten att konkurrera om dessa tjänster, trots att kommunen om tre år har högstadium av enhetskolan och då skulle vara betjänt av att inom den obligatoriska skolans rektorskår ha befattningshavare med långvarig erfarenhet av undervisning på motsvarande stadium.

Riksförbundet gör gällande, att det enklaste sättet att komma till rätta med de av förbundet påtalade olägenheterna är att göra lärare i läroämnena behöriga att söka rektorstjänster vid den obligatoriska skolan över huvud taget, alltså oavsett om den omfattar eller kommer att omfatta högstadium. De problem som kan tänkas uppstå i samband med att en lärare i läroämnena innehar rektorsbefattning vid försöksskola utan högstadium skulle — enligt vad riksförbundet förmodar — huvudsakligen vara förknippade med dels fullgörandet av rektors undervisningsskyldighet, dels utövandet av den pedagogiska ledningen. Förbundet anför härom.

I fråga om *undervisningsskyldigheten* må erinras om att överlärarna i folkskolan och försöksskolan hittills i stor utsträckning har fullgjort denna i visst eller vissa ämnen i en eller flera klasser och alltså i praktiken fungerat som ämneslärare. Det är enligt riksförbundets mening inget som hindrar, att en ämneslärarutbildad rektor vid obligatorisk skola fullgör sin undervisningsskyldighet på samma sätt.

I fråga om *den pedagogiska ledningen* må erinras om att studieledare kan förordnas i försöksdistrikt för låg- och mellanstadiet, om den facklige skolledaren huvudsakligen äger utbildning för och erfarenhet av högstadiet. I en försöksskola med enbart låg- och mellanstadium bör det alltså inte med

hänsyn till den pedagogiska ledningen möta något hinder att anställa en ämneslärarutbildad rektor.

Riksförbundet framhåller slutligen, att ett alternativ till den av förbundet i första hand anvisade lösningen är att återinföra de behörighetsbestämmelser som fastställdes av 1955 års riksdag och som meddelades i 14 § 1 mom. allmänna försöksskolebestämmelserna.

Skolöverstyrelsen har i utlåtande över riksförbundets framställning anført bland annat följande.

I fråga om på vilket stadium och i vilka ämnen en rektor vid det obligatoriska skolväsendet skall fullgöra sin undervisningsskyldighet finnes inga särskilda bestämmelser. — — — Enligt överstyrelsens mening bör rektor undervisa i första hand på det stadium, för vilket han har lärarutbildning, och därvid i de ämnen utbildningen avser. Om särskilda skäl därtill föranleder, bör han dock kunna undervisa även på annat stadium, varvid det emellertid bör fordras mycket vägande skäl för att denna undervisning skall få omfatta ämnen, i vilka han ej har särskild utbildning. Övergångsvis torde enligt dessa grunder undervisning vid folkskola eller vid försöksskolas mellanstadium kunna ordnas för en rektor, behörig endast till tjänst som lärare i läroämnena.

De olägenheter beträffande den pedagogiska ledningen av skolväsendet, som skulle vållas av att rektor ej har utbildning för någon del av det skolväsende, som står under hans ledning kan — såsom i framställningen framhålls — minskas genom att studierektor anställs. Detta kommer givetvis att medföra en viss merkostnad för det allmänna, men på grund av den korta period, som — enligt vad överstyrelsen i det följande föreslår — anordningen skulle komma att avse, synes denna omständighet ej böra tillmätas avgörande betydelse.

Överstyrelsen anser det såväl från rättvisesynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten av ett brett rekryteringsunderlag önskvärt, att vid tillsättning av rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet i en kommun, som nyss påbörjat eller står i begrepp att införa försöksverksamhet med nioårig enhetsskola och därvid avser att anordna undervisning på högstadiet i kommunen, lärare i läroämnena ej utestänges. Med hänsyn till den förhållandevis långa tid för vissa kommuners del, som kan väntas komma att förflyta, till dess enhetsskolan införes, finner överstyrelsen däremot ej skäl föreligga till bestämmelser om generell behörighet för lärare i läroämnena till tjänst som rektor vid det obligatoriska skolväsendet.

Under hänvisning till vad sålunda anförts uttalar skolöverstyrelsen, att överstyrelsen finner det önskvärt, att 130 § första stycket folkskolestadgan ändras därhän, att beträffande rektorstjänst, vilken är inrättad i kommun, där vid tjänstens ledigkungörande lagakraftvunnet beslut om införande av försöksverksamhet med nioårig obligatorisk enhetsskola fattats och Kungl. Maj:ts medgivande till att sådan verksamhet bedrivs föreligger, och vilken förutses komma att avse ledningen av försöksskola med högstadium, samtliga i nämnda stycke punkten b) angivna lärare blir behöriga till tjänsten.

Departementschefen. Rektorstjänsterna vid det obligatoriska skolväsendet är, liksom motsvarande tjänster vid allmänna läroverk och högre kommunala skolor, att hänföra till kategorien chefstjänster.

Rektor är i första hand pedagogisk ledare för en viss skolenhet och har i den egenskapen bland annat att övervaka undervisningen, ha uppsikt över eleverna, leda lärarnas arbete och ta initiativ till förbättringar. I åtskilliga sammanhang har understrukits vikten av att rektor verkligen kan ägna sig åt dessa uppgifter och sätta sin prägel på skolans inre arbete. Som administrativ ledare av skolenheten har rektor vidare andra betydelsefulla uppgifter i fråga om elever och personal samt i fråga om lokaler, inventarier, undervisningsmateriel, ekonomiska förhållanden etc. Vid sidan av skolledarskapet åligger det så rektor att fullgöra viss undervisningsskyldighet; omfattningen därav kan för rektorer vid det obligatoriska skolväsendet variera mellan högst 25 och lägst 4 veckotimmar.

En rektor bör uppenbarligen ha åtskilliga av de egenskaper som utmärker en god lärare — i varje fall bör han vara god pedagog. Vad som utöver läraregenskaper och lärarerfarenhet bör krävas är kanske främst de personliga kvalifikationer som konstituerar en god ledare. Av betydelse är vidare administrativ erfarenhet och visst mått av administrativt handlag. Som förut framhållits innebär de nu gällande behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet att den som är behörig till ordinarie folkskollärary-, småskollärary- och övningslärarytjänst vid det obligatoriska skolväsendet och som är eller varit innehavare av sådan tjänst därmed också äger formell behörighet till varje slag av rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet. Den som inte har lärarbehörighet av detta slag men är behörig till ordinarie lärarytjänst i läroämnen på försöksskolans högstadium kan däremot endast komma i fråga till rektorstjänst, som avser ledningen av försöksskola med sådant stadium eller folkskola med inbyggd realskollinje. Behörighet som yrkeslärare kan över huvud taget inte grunda kompetens för rektorstjänst.

För chefstjänster i allmänhet meddelas som regel inte några formella kompetensföreskrifter. I fråga om rektorstjänsterna vid det obligatoriska skolväsendet är det visserligen av flera skäl — särskilt formerna för tillsättningsförfarandet och den roll som därvid tilldelats skolstyrelserna — nödvändigt att uppställa vissa formella behörighetsvillkor, men det är enligt min mening av vikt, att kretsen av formellt behöriga personer därvidlag inte göres så snäv att sakligt sett lämpliga personer utestänges. Med hänsyn till skolväsendets bästa torde det vara förenat med mindre nackdelar, om den formella behörighetsregeln blir något för vid än om den blir något för snäv. Man måste nämligen i sista hand alltid bygga på den lämplighetsprövning som ankommer på tillsättningsmyndigheten, d. v. s. skolöverstyrelsen eller — i besvärsmål — Kungl. Maj:t.

I viss utsträckning har dessa synpunkter uppenbarligen redan beaktats i gällande behörighetsbestämmelser för rektorer vid det obligatoriska skolväsendet. Formella gränslinjer har emellertid dragits upp mellan olika grupper av lärare, medan det snarare bör vara ett önskemål att sådana gränslinjer såvitt möjligt raderas ut.

Av vad jag redan sagt framgår, att jag i allt väsentligt ansluter mig till de kritiska synpunkter på gällande bestämmelser, som Läroverkslärarnas riksförbund och skolöverstyrelsen anfört. Som riksförbundet framhåller innebär dessa bestämmelser otvivelaktigt, att ett betydande antal kommuner ställs utan möjlighet att under förberedelsen för och uppbyggandet av den nya skolan såsom skolledare förvärva lärarkrafter med långvarig och värdefull erfarenhet av det för denna skola nya inslaget, nämligen högstadiet. Och jag instämmer också helt med skolöverstyrelsen i dess mening, att det — både från rättvisesynpunkt och med hänsyn till önskvärdenheten av ett brett rekryteringsunderlag — är önskvärt att lärare i läroämnena inte utestänges vid tillsättning av rektorstjänst i en kommun, som nyss påbörjat eller står i begrepp att införa försöksverksamhet och som därvid avser att anordna undervisning på högstadiet.

Hur behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet lämpligen bör utformas har Läroverkslärarnas riksförbund och skolöverstyrelsen delvis olika meningar om. Riksförbundet anser, som förut nämnts, i första hand att lärare i läroämnena bör vara behöriga att söka alla rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet, alltså oavsett om den aktuella tjänsten omfattar eller kommer att omfatta högstadium. Skolöverstyrelsen däremot vill uppehålla vissa formella förutsättningar, syftande till att lärare i läroämnena skall kunna komma i fråga till rektorstjänst, endast om det kan förutses, att den kommer att omfatta ledningen av högstadium.

För egen del finner jag det lämpligast, att det formella kravet på lärarbehörighet inte begränsas, utan att behörighet till ordinarie lärartjänst vid det obligatoriska skolväsendet över huvud taget skall grunda formell behörighet till rektorstjänst inom detta skolväsende. Bland annat för att tillgodose synpunkter av det slag, skolöverstyrelsen anfört, bör emellertid en sådan behörighetsregel kombineras med kravet att rektor skall äga de särskilda insikter, den erfarenhet och de övriga egenskaper som erfordras för rektorstjänstens utövande. Innebörden av en dylik regelkombination skall här något närmare belysas.

Enligt den första regeln skall det formella kravet på lärarbehörighet anses uppfyllt inte blott av den som är behörig till ordinarie folkskolläraryrke, småskolläraryrke eller övningsläraryrke utan också av den som är behörig till ordinarie lärartjänst i läroämnena eller ordinarie yrkesläraryrke på försöksskolans högstadium. Genom den kompletterande regeln åstadkommes emellertid, att en materiell behörighetsprövning i varje särskilt fall skall göras med utgångspunkt i den aktuella tjänsten och de krav den ställer,

t. ex. i fråga om pedagogisk erfarenhet och förutsättningar att fullgöra den med tjänsten förenade undervisningsskyldigheten.

Vid tillsättning av rektorstjänst i en kommun, som står i begrepp att införa försöksverksamhet med högstadium, bör uppenbarligen även en ämneslärarkompetent person ha goda möjligheter att fylla kompetenskraven — under förutsättning bland annat att anordningar kan träffas för att ta ut hans undervisningsskyldighet. Gäller det däremot en rektorstjänst, vars innehavare inte ens i framtiden kan väntas bli ansvarig för ledningen av högstadium, bör väl *som regel* en enbart ämneslärarberörig person knappast komma i fråga.

Den nu skisserade lösningen ansluter sig *i sak* nära till den av skolöverstyrelsen förordade. Under övergångstiden före den nya skolans allmänna genomförande blir det möjligt för överstyrelsen att bygga sitt avgörande i behörighetsfrågan på en allmän prognos — utan att därvid vara bunden av formella kriterier. Detta anser jag vara en avgjord fördel. Jag vill i detta sammanhang också erinra om vad jag i statsverkspropositionen till 1959 års riksdag (VIII ht s. 504 f.) uttalade om överföring av rektor vid realskola i kommun, där enhetsskola införes, till rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet.

På nu anförda skäl förordar jag den ändringen av ifrågavarande bestämmelser att som behörighetsvillkor för rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet skall gälla

a) att vara berörig till tjänst som ordinarie lärare vid det obligatoriska skolväsendet; samt

b) att äga de särskilda insikter, den erfarenhet och de övriga egenskaper som erfordras för rektorstjänstens utövande.

Det torde böra framhållas, att en övergång till dessa regler innebär, att nuvarande krav på att vara eller ha varit innehavare av ordinarie lärartjänst slopas. Den ökade garanti för lämplighet, som kan tänkas ligga i ett sådant krav, måste i varje fall vara ganska bristfällig, då någon kvalitativ skillnad mellan tjänstgöring som ordinarie och tjänstgöring som extra ordinarie lärare inte finns. Ofta beror det dessutom på tillfälligheter, om en lärare erhållit ordinarie tjänst eller ej. Det har också redan i flera fall inträffat, att Kungl. Maj:t lämnat extra ordinarie folkskollärare dispens för rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet.

I detta sammanhang finns anledning erinra om att extra ordinarie lärartjänst enligt bestämmelserna i 5 § 1 mom. avlöningsreglementet för folkskolan inte kan förenas med rektorstjänst. Hindret härför torde nu böra undanröjas. I rektorstjänsternas allmänna konstruktion har sedan gammalt legat, att rektor vid sidan av sin rektorstjänst skall ha en lärartjänst av visst slag — som regel en ordinarie tjänst. Detta har förutsatts i bestämmelser om överstatförande av lärartjänster och i bestämmelser om tjänstepension för rektorstjänster.

Beträffande rektorstjänster i allmänhet innebär behörighetsföreskrifterna en garanti för att rektor också innehar lärartjänst. Så är nu ej fallet beträffande rektorstjänsterna vid det obligatoriska skolväsendet och den av mig nyss förordade behörighetsregeln innebär på denna punkt snarast en ändring i motsatt riktning. Flera skäl talar emellertid för att även en rektor vid det obligatoriska skolväsendet alltid som botten tjänst skall ha en pensionsgrundande lärartjänst. Med hänsyn härtill förordar jag, att i fall, då rektor vid det obligatoriska skolväsendet inte innehar lärartjänst, som är förenad med statlig pensionsrätt, den regeln införes, att han skall förordnas att tills vidare, intill dess han erhåller ordinarie sådan tjänst, inneha extra ordinarie lärartjänst eller därmed jämförlig, med statlig pensionsrätt förenad anställning, som skolöverstyrelsen bestämmer. Därmed åstadkommes att rektor, såsom tidigare varit fallet, alltid har en lärartjänst att falla tillbaka på. Visserligen blir det, för att inte komplicera systemet alltför mycket, endast en extra ordinarie tjänst, men hela arrangemanget skall endast vara avsett som ett provisorium i en undantagssituation. Det bör framhållas, att förordnandet på den extra ordinarie tjänsten skall meddelas tills vidare och inte vara tidsbegränsat på annat sätt än att det skall upphöra, om rektor får annan pensionsgrundande lärartjänst.

Slutligen må anmärkas, att flera av de synpunkter, som här anförts beträffande rektorstjänsterna vid det obligatoriska skolväsendet, uppenbarligen också kan göras gällande i fråga om rektorstjänsterna vid vissa andra skolformer, främst de statliga realskolorna och de högre kommunala skolorna. Huruvida behörighetsvillkoren för dessa tjänster bör ändras torde det emellertid få ankomma på Kungl. Maj:t att pröva och den frågan får upptagas i ett senare sammanhang.

Frågor rörande behörighet till rektorstjänst vid det obligatoriska skolväsendet har, som av det föregående framgått, tidigare underställts riksdagen, varför så också bör ske i detta fall. I fortsättningen torde dock frågor av denna art, i den mån de ej är av principiell natur, böra prövas av Kungl. Maj:t.

Under återopande av vad jag sålunda anført hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat meddela ändrade bestämmelser om behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet samt i anslutning därtill vidtaga övriga erforderliga författningsändringar.

IV. Överlåtelse till Haparanda stad av en läroverksfastighet i staden

Alltsedan tillkomsten år 1834 av det första allmänna läroverket i Haparanda har Haparanda stad i ekonomiskt hänseende åtnjutit en viss förmånsställning i jämförelse med andra läroverkskommuner. Denna förmånsställning har bestått framför allt däri att statsverket upprepade gånger i större eller mindre omfattning ekonomiskt bidragit till anskaffande av erforderliga undervisningslokaler för läroverket. Anledningen härtill har varit dels att läroverket ansetts så betydelsefullt för den andliga odlingen i gränsbygden att staten i särskild grad borde sörja för dess bestånd, dels att stadens ekonomiska läge icke gjort det möjligt för staden att själv bära kostnaderna. Uppförandet av det nuvarande läroverkshuset jämte gymnastikbyggnad har sålunda med stöd av riksdagsbeslut åren 1938, 1939, 1943 och 1945 helt bestritts med statsmedel, varvid de för ändamålet anvisade anslagen beviljats under förutsättning bland annat att Haparanda stad utan ersättning eller förbehåll med full äganderätt till statsverket överläte tomt för ändamålet. Sedan så skett och Kungl. Maj:t genom beslut den 25 november 1938 godkänt den upplåtna tomten, omfattande hela kvarteret Lärkan i staden, har Kungl. Maj:t och kronan erhållit lagfart å densamma. Tomten har nr 1 i nämnda kvarter.

I skrivelse den 15 juni 1957 har nu *Haparanda stad* anmält, att behov föreligger av en omedelbar om- och tillbyggnad av såväl den egentliga läroverksbyggnaden som läroverkets gymnastikbyggnad samt anhållit om anslag till täckande av hela kostnaden för dessa byggnadsarbeten. Staden har därvid som sin mening uttalat, att de omständigheter, som föranlett statsmakterna att helt bekosta uppförandet av läroverksbyggnaden i Haparanda, fortfarande är för handen och motiverar, att staten bekostar även de nu aktuella arbetena.

Skolöverstyrelsen har i avgivet yttrande förklarat sig icke kunna tillstyrka, att Haparanda stad i jämförelse med andra läroverkskommuner beredes någon särskild förmånsställning i fråga om kostnaderna för läroverkets om- och tillbyggnad. Överstyrelsen, som lämnar en utförlig redogörelse för bakgrunden till att staden hittills blivit gynnad — beträffande vilken redogörelse torde få hänvisas till handlingarna i ärendet — anser att staden, vars ekonomiska ställning numera förbättrats, bör åtnöjas med det statsbidrag till byggnadsföretaget, som kan utgå enligt kungörelsen den 31 maj 1957 (nr 318) om statsbidrag till byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet. Härjämte framhåller överstyrelsen den numera föreliggande möjligheten för staden att från andra kommuner erhålla bidrag till kostnaderna för läroverket. Om staden får åtnöjas med statsbidrag jämlikt nyssnämnda kungörelse innebär detta enligt överstyrelsen endast att

staden fullgör en förpliktelse mot läroverket, som staden redan åtagit sig. I så fall är det emellertid enligt överstyrelsens mening rimligt, att staden i fråga om äganderätten till läroverkets tomt och byggnader blir likställd med övriga läroverkskommuner och att därför tomt och byggnader, som nu är statens egendom, utan vederlag överlåtes till staden. Överstyrelsen erinrar vidare om att överlåtelse utan vederlag till kommun av statsverket tillhörig, av allmänt läroverk disponerad byggnad och tomt förekommit vid upprepade tillfällen, exempelvis beträffande läroverkshusen i Visby (1933) och Strängnäs (1940). Sådan överlåtelse synes även i detta fall särskilt motiverad, enär statsbidrag enligt kungörelsen 1957: 318 förutsätter, att kommunen har äganderätt eller tryggad besittningsrätt till skoltomten. Full likställighet mellan Haparanda och övriga läroverkskommuner skulle uppnås, om staden å ena sidan fullgjorde sina åtaganden mot läroverket och å andra sidan bleve ägare till läroverkets byggnader och tomt.

Statskontoret har anslutit sig till överstyrelsens uttalande att någon särskild förmånsställning icke borde beredas Haparanda stad i fråga om statsbidrag till kostnader för om- och tillbyggnad av läroverket.

Härefter har *staden* i underdånig skrivelse den 10 juli 1959 anhållit, att byggnadsföretaget måtte få utföras i arbetsmarknadsstyrelsens regi och helt bekostas med statsmedel.

Genom beslut den 28 september 1959 har *arbetsmarknadsstyrelsen* efter samråd med skolöverstyrelsen och byggnadsstyrelsen medgivit, att viss tillbyggnad av läroverkshuset finge utföras såsom statskommunalt beredskapsarbete samt beviljat statsbidrag med 60 procent av styrkta, av styrelsen godkända kostnader därför. Som villkor för statsbidraget gäller bland annat att detta icke kommer att utbetalas, förrän bevis inkommit till arbetsmarknadsstyrelsen dels att staden förvärvat äganderätt eller tryggad besittningsrätt till den för tillbyggnaden avsedda tomten, dels att nuvarande läroverkshuset med tomt överlåtit till staden, dels ock att stadsfullmäktige beslutat mottaga statsbidraget på i beslutet angivna villkor.

Vid sammanträde den 29 oktober 1959 beslöt stadsfullmäktige mottaga statsbidraget på dessa villkor. Detta beslut har vunnit laga kraft.

Hos Kungl. Maj:t har *staden* härefter den 5 december 1959 anhållit, att ifrågavarande tomt samt läroverkshuset och gymnastikbyggnaden måtte utan vederlag och med full äganderätt överlåtas till staden.

Byggnadsstyrelsen, som hörts i anledning av sistnämnda ansökning, erinrar om att fastigheten för närvarande är bokförd på byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond med ett fastighetsvärde av 1 362 647 kronor 73 öre, varav markvärde 12 000 kronor och byggnadsvärde 1 350 647 kronor 73 öre. På värdeminskningsskontot är för fastigheten avsatt 716 144 kronor 69 öre. Tomtens areal uppgår till 16 890 m². Därest fastigheten anses böra överlåtas utan vederlag till staden bör enligt byggnadsstyrelsens mening såsom villkor härför bland annat föreskrivas, att

staden, för det fall att byggnaderna framdeles icke skulle komma att användas för skoländamål, skall vara skyldig ersätta kronan med värdet av anläggningen vid tidpunkten för det ändrade användningssättet. Slutligen erinras, att vid en överlåtelse av fastigheten den uppkommande kapitalmedelsförlusten 646 503 kronor 04 öre per den 30 juni 1960 bör överföras till fonden för oregerade kapitalmedelsförluster.

I härefter avgivet utlåtande har *kammarkollegiet* anfört i huvudsak följande.

Av här förvarade äganderättshandlingar (äganderättsakt nr 2/1944) inhämtas, att Haparanda stad genom gåvobrev den 4 maj 1939 till Kungl. Maj:t och kronan »utan ersättning eller förbehåll och med full äganderätt» överlätit hela kvarteret Lärkan i Haparanda såsom tomt för läroverkets nybyggnad *samt att* — sedan erforderlig tomtindelning verkstälts — på grund av gåvobrevet lagfart den 2 oktober 1942, § 370, meddelats för Kungl. Maj:t och kronan å tomten nr 1 i kvarteret Lärkan. Tomten omfattar hela nämnda kvarter.

Kollegiet har intet att erinra mot att fastigheten, i enlighet med vad skolöverstyrelsen förordat, utan vederlag överlättes till staden. I de tidigare fall, då kronans rätt till tomt eller byggnad för läroverk utan vederlag överlätits till vederbörande kommun, torde villkor rörande fastighetens användning för skoländamål i regel icke ha uppställts annat än om sådant ansetts påkallat av särskilda skäl (prop. 1947:151 s. 84 ff., Västerås). Beträffande Haparanda föreligger emellertid sådana omständigheter att det synes skäligt att i samband med fastighetens överlåtelse uppställa särskilt villkor för tryggande av statsverkets ekonomiska intresse, för den händelse användningen för skoländamål skulle upphöra. Detta kan lämpligen ske i den form byggnadsstyrelsen föreslagit, måhända med viss jämkning för vinnande av bättre anslutning till bestämmelserna i 17 § kungörelsen 1957: 318.

Därest överlåtelse kommer till stånd, bör ovannämnda äganderättshandlingar överlämnas till staden.

Departementschefen. I likhet med skolöverstyrelsen och statskontoret anser jag det rimligt att man nu, när en större om- och tillbyggnad av läroverket i Haparanda är aktuell, åstadkommer likställighet mellan Haparanda stad och övriga läroverkskommuner i vad gäller äganderätten till läroverkslokalerna. I enlighet härmed torde den nuvarande läroverkstomten i staden — tomten nr 1 i kvarteret Lärkan — jämte därå uppförda läroverksbyggnader böra överlätas till staden utan vederlag. Till överlåtelsen torde i anslutning till vad byggnadsstyrelsen och kammarkollegiet anfört böra knytas villkor om ersättning till kronan, därest fastigheten icke längre av staden användes till skoländamål. Bestämmelsen härom torde kunna anslutas till vad som enligt kungörelsen den 31 maj 1957 (nr 318) om statsbidrag till byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet i motsvarande fall gäller beträffande skollokaler för vilka statsbidrag utgått. Vid en överlåtelse av fastigheten torde den uppkommande kapitalmedelsförlusten

böra överföras till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster samt de i kammarkollegiet befintliga äganderättshandlingarna överlämnas till staden.

För den av mig nu förordade fastighetsöverlåtelsen erfordras riksdagens medgivande, och jag hemställer därför, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att den Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga, för högre allmänna läroverket i Haparanda disponerade fastigheten, tomten nr 1 i kvarteret Lärkan med därå uppförda läroverksbyggnader, må på av mig förordat villkor utan vederlag överlätas till Haparanda stad.

Vad departementschefen sålunda under II—IV hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Kerstin Kylin-Almryd

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Den allmänna försöksverksamheten	1
II. Ombildning av högre allmänt läroverks gymnasium till försöksgymnasium	6
III. Behörighetsvillkoren för rektorstjänster vid det obligatoriska skolväsendet	17
IV. Överlåtelse till Haparanda stad av en läroverksfastighet i staden	26